

Komentar in karta: 2/22

SLA V730b.01 'veža'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Vprašanje v veljavni različici vprašalnice spada v gramatični del, in sicer med vzorčna vprašanja za »navadno neregularni refleks za jat«. Mnogi zapisovalci zato morebitnega drugačnega leksema sploh niso navedli. Leta 1947 je bil sicer tudi prvotni leksični del vprašalnice dopolnjen z vprašanjem za vežo (V132 *podstrešje* je bilo preoblikovano v *podstrešje* – *veža*, kar je mogoče razbrati iz takratnih študentskih zapisov (npr. za T136, T229, T310, T312, T317 in T368) in iz Logarjevih zapisov med letoma 1948–1951, vendar je bilo najpozneje leta 1961 po Riglerjevi preureditvi vprašalnice opuščeno. Zato je pomanjkljivo poznejše gradivo za Koroško dopolnjeno z gradivom za projekt Tezaver slovenskega ljudskega jezika na Koroškem (Žejn 2014: 160) oz. s podatkom iz monografije T. Pronka (2009), na drugem ozemlju pa z gradivom iz slovarskih del zapisovalcev za SLA (Čujec Stres 2007–2014; Mukič 2005; Rajh 2010; Tominec 1964). V indeksu so ti podatki označeni z ♣. V skladu z načeli projekta Leksikalna inventarizacija slovenskega ljudskega jezika na Koroškem so leksemi, pridobljeni s pisnimi anketami (T011, T017, T020, T023 in T024 (*lopa*), T028, T030–T031 in T038), zapisani abstrahirano, z nakazanimi potencialnimi glasovnimi in prozodičnimi razlikovalnimi lastnostmi (Žejn 2014: 48).

Kljub redkejši mreži zapisov se za pomen 'prehoden prostor za vhodnimi vrati hiše', knj. *vêža* (é), poleg osrednjeslovenskega areala *veža* jasno kažejo še areali poimenovanj *lopa* (od vzhodnokoroških govorov proti štajerskemu narečju), *priklet* in *preDklet* (panonska narečja) ter *žlak* (obsoško narečje).

2. Morfološka analiza

ve//ža < **vež-a* (< **vez-j-a*) ← **vez-ti* 'vesti, peljati' (// ≥ *j* pred *ž* v T001, T003–T006, T016, T018–T019, T024, T170, T178, T183, T208 (Ramovš 1924: 173))

priklet < **pri-klēt-b*/**pri-klēt-ṽ* ← **pri* 'pri' + **klēt-b*/**klēt-ṽ*

preDklet < **perḑ-b-klēt-b* ← **perḑ* 'pred' + **klēt-b* (*D* ≥ ∅ v T390, T392, T397, T401, T404)

hodnik < **xod-bn-ik-ṽ* ← **xod-i-ti* 'hoditi' ali **xod-ṽ* 'hod, hoja'

lo//pa < **(lop)-a* ← stvnem. *louba*, srvnem. *loube* 'uta, pokrit predprostor, veža' (> nem. *Laube* 'uta') v bav. izreki *lo(u)pe* (// ≥ *v* v T302, T320, T324, T326; // ≥ *j* v T335, T337–T338, T346–T347, T349, T355, T385)

žlak < **(žlak)-ṽ* ← srvnem. *slac* 'udarec' (> nem. *Schlag* 'udarec'), in sicer v pomenu kot v bav. nem. (*Bei*)*schlag* 'ograjeni prostor pred prebivališčem' (ESSJ IV: 463)

forHavs/forhavz/furhavz < *(*forhavs*)-*ʔ*/*(*forhavz*)-*ʔ*/*(*furhavz*)-*ʔ* ← nem. *Vorhaus* 'veža' (H ≥ 0 v T372)
veranda < *(*verand*)-*a* ← nem. *Veranda* 'veranda'
gank < *(*gank*)-*ʔ* ← stvnem. *gang*, srvnem. *ganc*, nem. *Gang* 'hodnik'
salò <*(*sal*)-*o* ← furl. *sale*, it. *sala* 'sprejemnica, dvorana'
pašač/pasač < *(*pašač/pasač*)-*ʔ* ← furl. *passaç* 'prehod'
andito <*(*andit*)-*o* ← it. *andito* 'hodnik, vhod, veža'
kalador <*(*kalador*)-*ʔ* ← furl. *coridór* (po disimilaciji *r-r* > *l-r*)
šoport <*(*šoport*)-*ʔ*, morda furl. *sotpuarti* 'veža, predsoba'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *salò* v T092, *pašač/pasač* in *šoport* v T097, *andito* v T112 in *veranda* v T387.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *hodnik* v T097.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *andit* 'veža pred spalnico na vrhu' v T107 in *mosovž* 'hodnik na vrhu, predsoba' v T129 oz. *mostovži* 'mostovž, hodnik' v T312.

4. Uporabljena dodatna literatura

Čujec Stres 2007–2014; Erat 2008; Mukič 2005; Pronk 2009; Rajh 2010; Rigler 1963; Tominec 1964; Žejn 2014
<http://clap.org/it/definizione/?diz=it-fur&leme=salotto1>
<http://clap.org/it/definizione/?diz=it-fur&leme=passaggio>

5. Primerjaj

SLA: V146B.01 *kuhinja* (2/23); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Veža je največkrat prehodni prostor v notranjosti bivalnih prostorov, ki teče od glavnega proti zadnjemu vходу. Prve omembe so iz leta 1280, razvila pa naj bi se iz zasilne veže pred osrednjim bivalnim prostorom in sčasoma povezala stanovanjski in gospodarski del. Takšne sheme tlorisov hiš so še ohranjene ponekod na Gorenjskem (Dolinčkova hiša v Dolu pri Sori iz 17. stoletja, Spodnja Luša 6) in pri nekaterih zidanih pristavah samostanov (npr. pristava na Kamni Gori iz 17. stoletja). Poseben tip veže z odprtim ognjiščem in delnim pletenim obokom nad njim se je ohranil ponekod na Gorjancih in v Beli krajini (Abščeva zidanica v Kotu pri Semiču, Šokčev dvor v Žuničih). Tloris veže ni bil vedno pravilne pravokotne oblike, ampak se je prilagajal položaju drugih hišnih prostorov. Sprva sta bili v taki (prehodni) veži odprto ognjišče in kurišče za peč v sosednji hiši, izbi. Veže so odločilno vplivale na razvoj kmečke hiše, saj so jih sčasoma bodisi pregrajevali z zidanim lokom (*šipovnikom*,

Nacetova hiša v Puštalu pri Škofji Loki) bodisi povsem predelili z zidom, tako da so dobili bolj čisto vhodno vežo in povsem zadimljeno (črno) kuhinjo. O tem priča tudi poimenovanje *veža* 'kuhinja' (prim. karto 2/23). Tak tloris se je splošno uveljavil v drugi polovici 18. in zlasti v 19. stoletju. Še v 20. stoletju je veža ponekod rabila pozimi za kuhinjo in delovni prostor, poleti za jedilnico. Znale so tudi prehodne veže skozi preddverja hiš na dvorišče, kamor so vozili z vozovi. Razširjene so bile zlasti pri velikih in premožnih trških in mestnih hišah (Lebičeva hiša v Rogatcu). Vhod v tako vežo je imel pogosto razkošno oblikovan kamnit portal.

Prim.: SEL 2004

7. Skica

